

Ницполь В. І.,
аспірант

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕРСОНАЖА-МАНІЯКА (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ ТОМАСА ГАРРИСА «THE SILENCE OF THE LAMBS» І СТВЕНА КІНГА «MISERY»)

Анотація. Стаття присвячена психолінгвістичній характеристиці дискурсу персонажа-маніяка за такими параметрами, як обсяг та середній розмір речень, коефіцієнт лексичного різноманіття, коефіцієнт агресивності та коефіцієнт емболії. Наукова розвідка здійснюється на матеріалі романів Томаса Гарріса «The Silence of the lambs» та Стівена Кінга «Misery».

Ключові слова: дискурс, психолінгвістичний аналіз тексту, коефіцієнт лексичного різноманіття, коефіцієнт агресивності, коефіцієнт емболії.

Постановка проблеми. Дискурс персонажа художнього твору на сучасному етапі розвитку лінгвістики розглядається як модель комунікативної поведінки людини [5, с. 81]. Дослідження мовлення персонажа дає можливість вивчити індивідуальний дискурс у всіх його проявах, урахувавши різні комунікативні ситуації. Для глибшого і детальнішого вивчення такого дискурсу велике значення має використання психолінгвістичних засобів дослідження, які дають можливість через мову зрозуміти психологічні якості індивіда.

Проблема дослідження поняття дискурсу займає важливе місце у сучасному мовознавстві. Психолінгвістичний підхід до вивчення дискурсу бере до уваги ряд чинників лінгвістичного та екстралінгвістичного характеру, що дає можливість не тільки змоделювати структуру свідомості учасника комунікації, а й охарактеризувати його мовну поведінку.

Психолінгвістичним аналізом тексту та дискурсу займалися такі лінгвісти та психолінгвісти, як В. Белянін, В. Красних, О. Леонтьєв, С. Засєкін, Л. Засєкіна, С. Куранова, Г. Сакс, Г. Джефферсон, Г. Грайс та інші. Актуальність теми полягає у тому, що дискурс персонажів художніх творів, зокрема персонажів-маніяків, є мало дослідженим, не кажучи вже про використання психолінгвістичних методів для цього.

Метою статті є дослідження психолінгвістичних аспектів дискурсу персонажів-маніяків Ганнібала Лектора у романі Томаса Гарріса «The Silence of the lambs» та Енні Вілкес у творі Стівена Кінга «Misery».

Виклад основного матеріалу дослідження. У статті використаний психолінгвістичний метод психографологічного аналізу дискурсу, спрямований на визначення психологічних особливостей людини, її характеру, особливості розвитку інтелекту, ступінь конфліктності, рівень емоційної стійкості тощо. Багато з цих якостей характеризують мовленнєву поведінку особи, а в процесі дослідження вербальної сторони дискурсу стає можливим визначити так звану психічну реальність індивідуума. Психографологічний аналіз включає в себе дослідження дискурсу через такі параметри, як обсяг та середній розмір речень, коефіцієнт лексичного різноманіття, коефіцієнт агресивності та коефіцієнт емболії [3, с. 94].

При визначенні середнього розміру речень виявляється вербальний інтелект та зміна емоційного стану мовця. Аналізуючи дискурс персонажа-маніяка Ганнібала Лектора у романі Томаса Гарріса «The silence of the lambs», робимо висновок про його високі інтелектуальні здібності, оскільки він, в основному, оперує довгими складними реченнями. Наприклад: *«It may help if you bring me a copy of the regimen from any of the centers, but to begin: the battery of tests usually includes Wechsler Adult Intelligence Scale, House-Tree-Person, Rorschach, Drawing of Self-Concept, Thematic Apperception, MMPI of course, and a couple of others—the Jenkins, I think, that NYU developed»* [8, с. 159]. У цьому реченні Лектор використовує перелік із 7 психологічних тестів, необхідних для визначення транссексуала, що свідчить про його глибокі знання у сфері психології. Структура речення є складною і містить у собі 2 складнопідрядні речення: *«It may help if you bring me a copy of the regimen from any of the centers»* та *«but to begin: the battery of tests usually includes Wechsler Adult Intelligence Scale, ... the Jenkins, that NYU developed»* і одне просте речення: *«I think»*, яке використовується більше для зв'язки думки, ніж для змістового наповнення. Часте використання сполучників, таких як *if, but, that* свідчить про зв'язність та послідовність мовлення. Така велика кількість членів речення і складна структура самого речення може характеризувати Лектора як людину, яка багато читає, мислить і любить планувати все до деталей. Крім цього, довгі речення вказують на прихований емоційний стан або слабкий рівень емоційності, адже чим речення коротші, тим емоційніша людина. Так, наприклад, персонаж-маніяк Енні Вілкес із роману Стівена Кінга «Misery» у своєму дискурсі віддає перевагу реченням середнім та коротким: *«It's in a safe place. Wait – I've got something for you»* [7, с. 11]. У наведеному прикладі Енні використовує два лаконічні речення. Перше речення *«It's in a safe place»* є простим і містить найбільш необхідну інформацію про гаманець другого персонажа роману – письменника Пола. Енні не уточнює місце знаходження гаманця, а просто називає це місце безпечним і одразу переводить тему розмови в інше русло за допомогою наступного речення *«Wait – I've got something for you»*, в якому також не використовує уточнень того, що саме вона має. Таким чином, короткі речення Енні завуальовують дійсність і свідчать про високу емоційність цього персонажа. Особливо ця емоційність спостерігається у наявності великої кількості вигуків, які деякі вчені (серед них О. Потебня) [1] виділяють як окремі цілі нерозвинені речення: *«Breathe, goddam you!»* [7, с. 5]. Таке речення-вигук виражає велике бажання Енні врятувати Пола і містить у собі спонукальне слово *«Breathe»* і ненормативну лексику: *«goddam you»*, що ще більше підсилює його експресивність.

Коефіцієнт словникової різноманітності або лексичної насиченості дає можливість виявити не тільки красномовність, а

й психологічні відхилення мовця. На думку Г. Почепцова, за допомогою цього коефіцієнта можна вирахувати психопатологію у мовленні людини, включаючи шизофренію [4, с. 96]. Цей коефіцієнт вираховується за такою формулою: **Коефіцієнт лексичної різноманітності = N різних слів / 2N всіх слів * 100%**. Проте, при вираховуванні цього показника до уваги потрібно брати і обсяг тексту, адже чим більший обсяг, тим більша повторюваність слів і менший показник лексичної насиченості. Якщо довжина тексту дорівнює десяти слів, то його лексична насиченість буде в межах 80%–100%. Якщо кількість слів 1 000, то лексична насиченість вже зменшиться до 50%. Після 200 тисяч слів кількість різних слів вже перестає збільшуватись. Для достовірних результатів коефіцієнта словникового різноманіття оптимальною кількістю слів у тексті вважають 500. У більшості людей із нормальним показником цього коефіцієнту є проміжок від 8 до 12 одиниць. Якщо цей коефіцієнт складає 1, 2 або 3 – це може свідчити про розумову відсталість людини [6, с. 31].

Після аналізу дискурсу персонажа-маніяка Лектора в обсязі 586 слів (загальна кількість слів індивідуального дискурсу маніяка – 6 396) встановлено, що коефіцієнт лексичної насиченості складає 17 одиниць. Такий показник є високим і говорить про начитаність, багатство мови, розум Лектора. Коефіцієнт лексичної насиченості Енні Вілкес складає 14 одиниць (до розрахунку брався уривок в обсязі 583 слів із загальної кількості слів індивідуального дискурсу персонажа, що складає 13 472 слова). Цей показник також є вищим середнього і свідчить про високі розумові здібності маніяка, що можна пояснити досвідом роботи Енні медсестрою.

Коефіцієнт агресивності (дієслівності) вичисляється за формулою: **Коефіцієнт агресивності = N дієслів / N всіх слів * 100%**. Чим вищий цей коефіцієнт, тим більша емоційна напруга дискурсу. Людина, в якій такий коефіцієнт є високим, характеризується рішучістю дій, можливим нестабільним емоційним станом і підвищеною агресивністю. У Лектора коефіцієнт дієслівності складає 16,7 одиниць, що є в межах норми. Тобто, за цим критерієм не можна стверджувати про надмірну агресивність, яка, тим не менше, спостерігається у його поведінці. Це можна пояснити тим, що Лектор ретельно підбирає та обдумує свої слова, а не говорить імпульсивно. Найбільш повторюваними дієсловами у дискурсі цього маніяка є дієслова ментальної дії *think* (47) та *know* (27), що підтверджують його схильність до розумової діяльності, а от дієслова відчуття та бажання *feel* (9), *want* (23) він вживає рідко і, в основному, по відношенню до співрозмовника, що вказує на прихований характер його емоцій та бажань. Дослідивши дискурс Енні було встановлено, що коефіцієнт агресивності становить 23, що вже є високим показником і в деякій мірі пояснює її жорстоку поведінку. Серед дієслів також переважають дієслова ментальної дії *think* (90) та *know* (126), проте дуже часто Енні вживає їх надто експресивно, що може свідчити про її невпевненість у власних знаннях: «*You don't know but I worked in hospitals all my life and I do know! I do know! I know about for-EN-sics!*» [7, с. 198]. Експресивні інтенсифікатори *do* підкреслюють емоційність Енні і її переконання у тому, що її недооцінюють, а повторення дієслова *know* показує бажання маніяка наголосити на власній правоті. На відміну від Лектора, у дискурсі якого були виявлені лише 3 дієслова *kill*, у мовленні Енні їх чисельність складає 14, що говорить про більшу жагу до вбивств. Щодо дієслів відчуття та бажання *feel* (11) та *want* (52), то їх також значно менше

у порівнянні із дієсловами ментальної дії, що показує перевагу розуму над почуттями у мовленні Енні.

Коефіцієнт емболії або засміченості мовлення вираховується за допомогою співвідношення кількості ембол до кількості всіх слів дискурсу: **Коефіцієнт емболії = N ембол / N усіх слів * 100%**. Емболи – це слова, які не несуть у собі семантичного навантаження. До них відносять сполучники, повтори, нецензурну лексику, вигуки тощо. За допомогою коефіцієнту емболії можна виявити рівень культури мовлення, місце у суспільстві, рівень вербального інтелекту [2, с. 268]. У Лектора коефіцієнт засмічення мовлення низький – 2,8. У його дискурсі наявна нецензурна лексика (2 випадки), фрази-паразити: *I expect* (8), *I think* (11), які не містять у собі змістового наповнення, а використовуються для зв'язки думок. Лектор зловживає звертаннями. Наприклад, звертання «*Officer*» використовується 25 разів. Ось один із прикладів: «*Nothing happened to me, Officer Starling. I happened. You can't reduce me to a set of influences. You've given up good and evil for behaviorism, Officer Starling. Look at me, Officer Starling. Can you stand to say I'm evil? Am I evil, Officer Starling*» [8, с. 20]. Тільки в одному абзаці Лектор вжив 4 звертання «*Officer Starling*» з метою впливу на співрозмовника, входу до нього у довіру. Звертання додають більшої ваги іншим словам, оскільки коли людина чує своє ім'я, вона автоматично прислухається, що від неї потребують, а Лектор потребує свого визнання. Таким привертанням уваги до своєї персони він ще раз підкреслює свій егоїзм. Одним із прийомів маніпуляції Ганнібала є використання розділових питань, які також можна віднести до ембол, оскільки у дискурсі Лектора вони використовуються у надмірній кількості і не несуть семантичного навантаження. Наприклад: «*You're so ambitious, aren't you? Do you know what you look like to me, with your good bag and your cheap shoes? You look like a rube. Your eyes are like cheap birthstones – all surface shine when you stalk some little answer. And you're bright behind them, aren't you? Desperate not to be like your mother*» [8, с. 21]. Лектор дає запитання, на які він не потребує відповіді, і постійно запитує «чи не так?» (*aren't you*) тільки для того, щоб привернути увагу і підкреслити свою правоту. Також, серед ембол Лектора є багато сполучників та декілька вигуків: *Ah, hmmm, ummmm, Oh* (4). Але загальна кількість ембол (182) у відношенні до всіх слів (6 396) є досить малою, що свідчить про високий вербальний інтелект, культуру мовлення, а також про належність Лектора до класу інтелігенції (він був лікарем до ув'язнення і користувався хорошою репутацією).

Коефіцієнт емболії Енні становить 7 одиниць, що більш ніж у два рази вищий у порівнянні із показником Лектора. Велика кількість ембол (1 007) висвітлює низьку культуру мовлення персонажа. Серед ембол зустрічається нецензурна лексика, велика кількість вигуків, а ще багато цікавих неологізмів, придуманих самою Енні, які виконують роль слів-паразитів. Енні часто вживає нецензурну лексику (*bastard, bitch, bitchly, whore-monger, fucking, cocksucker*), проте у той же час критикує лайку у мовленні інших людей і навіть називає ці слова по-своєму – *effword, effing*. Наприклад: «*Every other word is that effword! It has no nobility... What do you think I say? Now Tony, give me a bag of that effing pigfeed and a bag of that bitchly cow-corn and some of that Christing ear-mite medicine? And what do you think he says to me? You're effing right, Annie, comin right the eff up? And then do I go down the street to the bank and say to Mrs Bollinger, Here's one big bastard of a check and you better give me fifty effing dollars just as effing quick as you can*» [7, с. 22]. Так іронічно Енні кри-

тикує новий роман Пола, у якому багато нецензурної лексики. Вона вважає, що художня література має бути наближеною до людей і проводить паралель із власним життям. Нецензурну лексику заміняє евфемізмами, серед яких є прикметники: «*effing pigfeed*», «*effing dollars*» і прислівники: «*effing right*», «*effing quick*», «*eff up*». Енні додає негативного забарвлення і іншим словам: «*big bastard of a check*». Таке поєднання слів додає експресивності її мовленню і показує яскраву фантазію.

Високий рівень емоційності підтверджується великою кількістю вигуків. Різні вигуки висловлюють різні емоції. Наприклад, позитивні емоції для Енні звучать так: «*Wow! Oh, great! Gee, I can hardly believe it! After all this time! Just a minute! I'll get the champagne*» [7, с. 313]. Вигуки «*Wow! Oh, great! Gee*» показують захват та радість від думки про те, що довгоочікуваний роман написаний. Свою любов до поросяти Енні виражає такими вигуками: «*She's very friendly. Whoink! Whoink! Whuh-Whuh-WHOINK!*» [7, с. 13]. Наслідуючи мову свині, вона підсилює свою прив'язаність до неї. Серед негативних емоцій можна виділити такі вигуки: «*Fiddle-de-foof! Handsome is as handsome does, my mother always said. I keep it nice because if I didn't, the neighbors would yap*» [7, с. 67]. Вигук «*Fiddle-de-foof!*» Енні утворила як похідний від *fiddle-de-dee*, що показує легке роздратування. У поданому прикладі Енні не подобається ставлення сусідів і вона наголошує, що змушена тримати порядок у сараї для того, щоб сусіди не критикували її. Енні також використовує вигуки з метою образити людину: «*Dirty bird! Oh you dirty birdie, how could you*» [7, с. 34]. Таким чином Енні виражає своє незадоволення тим, що у романі помирає головна героїня. У цьому Енні звинувачує Пола, називаючи його «*dirty birdie*». Ця образа звучить по-дитячому, у зв'язку із наявністю суфікса демінутивності *-ie* у слові «*birdie*», але для Енні вона несе у собі великий негатив і навіть ненависть.

А ось так Енні висловлює обурення: «*Liens! Lawyers! Quarterly payment, he says! Overdue! Cockadoodie! Kaka! Kaka-poopie-DOOPIE!*» [7, с. 139]. Вигуки «*Kaka! Kaka-poopie-DOOPIE!*» показують велике роздратування щодо необхідності платити податки. Енні настільки обурена, що їй просто не вистачає слів і вона створює нові, які слугують вигуками. Відчуття переляку теж виражається вигуками: «*As Paul watched, her tongue darted out and slicked them afresh. Goodness! Goodness!*» *It seemed to be all she could say*» [7, с. 46]. Вигуки «*Goodness! Goodness!*» показують відчуття дискомфорту і пов'язані з тим, що сторінки рукопису, які Енні змусила Пола запалити, розлетілись по кімнаті, й Енні довелось тушити вогонь. У паніці Енні не вистачає слів і вона рятується вигуками. Ще один випадок переляку в Енні: «*Oh poop! I better get on my horse and ride*» [7, с. 12]. Відчуття страху перед грозою в Енні виражене фразою «*Oh poop*», що теж є видозміненим від *Oh poo*. Серед інших вигуків можна виділити «*Oh, boy!*», «*Geeeee-yahhh!*», «*Hah!*», «*Ah!*», «*Damn you!*», «*Gosh!*», «*Poof!*». Всі перелічені вигуки належать до ембол. Вони свідчать про високу емоційність і, в деякій мірі, нестриманість мовця. Вони допомагають краще розкрити образ персонажа і зрозуміти особливості його психологічного стану.

Енні має свою точку зору і власне бачення світу, вона не хоче жити за правилами і тому у розмові також використовує слова на свій лад. Серед неологізмів-паразитів у лексиці Енні найчастіше можна зустріти слово *cockadoodie* (18). Наприклад: «*I'll get you your cockadoodie paper*», *she said sullenly. Just tell me what to get and I'll get it*» [7, с. 71]. У цьому випадку слово *cockadoodie* виконує роль прикметника і описує предмет нега-

тивним чином. Так Енні показує своє роздратування тим, що не вгодила із покупкою паперу для роману Пола і словосполученням «*cockadoodie paper*» висловлює своє невдоволення його перебірливістю. Негативне значення слова *cockadoodie* підтверджується й іншими прикладами: «*The spring run-off got rid of that Pomeroy dirty bird, but a car is ever so much heavier than a man, isn't it? Even a man as full of cockadoodie as he was*» [7, с. 193]. У цьому випадку слово-паразит використовується у ролі іменника, що позначає щось погане, що може мати об'єм. Енні має негативне ставлення до свого колишнього коханця, що можна судити із фрази «*dirty bird*» і вважає, що він важкий, тому що наповнений «дурнею» (наш переклад слова *cockadoodie* у цьому контексті). Отже, слово *cockadoodie* виконує роль різних частин мови (найчастіше це прикметники та іменники) і позначає щось дурне, набридливе чи просто неприємне.

Ще одним прикладом неологізму Енні може бути слово *oogy* (3) «*You killed him. If you had kept your mouth shut, I would have sent him on his way. He'd be alive now and there would be none of this oogy mess to clean up*» [7, с. 259]. Цей епітет також має негативне забарвлення. У поданому прикладі Енні описує місце вбивства поліцейського фразою «*oogy mess*», що є досить пом'якшувальним словосполученням у зв'язку із жахливою картиною смерті від газонкосарки. Таким чином, можна зробити висновок, що для Енні вбивство – це така ж повсякденна і проста річ, як і прибирання, а слово «*oogy*» допомагає зробити на цьому акцент.

У дискурсі Енні є дуже багато слів, пов'язаних із дитячою лексику: «*poop*» (кака) «*fiddle-de-foof*» (дитячий вигук незадоволення), суфікс демінутивності *-ie*: «*cockadoodie*», «*birdie*», «*hippie dope-fiend*», «*rooty-patooties*», «*poopie-doopie*». З психології відомо, що дуже часто маніяками стають люди із дитячими травмами. На жаль, мало відомо про дитинство Енні, але часте цитування матері і дитяча лексика можуть свідчити про деякі психологічні розлади, що пояснюють її маніакальний характер.

Висновки. Проаналізувавши дискурс персонажа-маніяка Ганнібала Лектора, за допомогою психографологічного методу встановлено, що за обсягом серед речень переважають довгі та складні, що свідчить про низький прояв емоцій маніяка; коефіцієнт словникового різноманіття є високим (17) і вказує на багатство мови та красномовність Лектора; коефіцієнт агресивності (16,7) не дуже високий, що виявилось дивним у зв'язку з агресивною поведінкою; коефіцієнт емболії (2,8) є низьким і підтверджує високий рівень культури мовлення і соціальний стан Ганнібала. Щодо дискурсу Енні Вілкес із роману Стівена Кінга «*Misery*», то потрібно відзначити велику кількість коротких та середніх за розміром речень, що вказує на високу емоційність на відміну від Лектора; коефіцієнт словникового різноманіття є середньостатистичним (14) і не може бути показником занижених чи завищених розумових здібностей; коефіцієнт агресивності (23) є вищим, ніж у Лектора, і в деякій мірі виправдовує агресію у поведінці Енні; коефіцієнт емболії (7) також вищий, ніж у Лектора, і показує нижчий соціальний стан, що підтверджується змістом романів. За допомогою психолінгвістичного методу вдалося встановити взаємозв'язок між мовленням і психологічними рисами особистостей персонажів-маніяків, віднайти спільні та відмінні риси двох персонажів і переконатись, наскільки співпадають результати дослідження психологічного стану персонажа із його образом, зображеним автором у художньому творі. Подальшою перспективою досліджень буде вивчення дискурсу персонажів-маніяків за допомогою інших психолінгвістичних методів.

Література:

1. Гурко О.В. Вигуківі слова-речення у передачі значення ствердження / О.В. Гурко // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія «Філологічна». – 2014. – Вип. 48. – С. 179–181. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2014_48_57.
2. Залевская А.А. Введение у психолінгвістику / А.А. Залевская. – М.: Рос. гос. гуманит. ун-т, 2000. – 382 с.
3. Засекіна Л.В. Психолінгвістична діагностика / Л.В. Засекіна, С.В. Засекін. – Луцьк: «Вежа», 2008. – 188 с.
4. Зернецький П.В. Мовленнєві типи особистості та розвиток змісту дискурсу // Наукові записки. Національний університет «Києво-Могилянська академія». – Т. 34: Філологічні науки / НАУКМА; Редкол.: В. Брюховецький та ін. – К., 2004. – С. 75–77.
5. Ситникова М.Г. Коммуникативное поведение и ценностные ориентации персонажей повести М.А. Булгакова «Собачье сердце» (на материале прилагательных с этической семантикой) // Стратегии коммуникативного поведения: Материалы докл. Междунар. науч. конф. – Ч. 1. – Минск. – 2001. – С. 79–84.
6. Яворський С.О. Алгоритм відображення зміни лексичної насиченості тексту / С.О. Яворський, Є.В. Левус, С.Н. Бук. Львів: НУ «ЛП», 2013. – 156 с.
7. King S. Misery / S. King. – NY: Signet, 1988. – 338 p.
8. Harris T. The silence of the lambs / T. Harris. – NY: St. Martin's Press, 1988. – 338 p.

Ныцполь В. И. Психолінгвістический анализ персонажа-манияка (на материале романов Томаса Гарри-са «The Silence of the lambs» и Стивена Кинга «Misery»)

Аннотация. Статья посвящена психолінгвістической характеристике дискурса персонажа-манияка на основании таких параметров, как средний размер предложений, коэффициент лексического разнообразия, коэффициент агрессивности и коэффициент эмболии. Научное исследование осуществляется на материале романов Томаса Гарри-са «The Silence of the lambs» и Стивена Кинга «Misery».

Ключевые слова: дискурс, психолінгвістический анализ текста, коэффициент лексического разнообразия, коэффициент агрессивности, коэффициент эмболии.

Nytspol V. Psycholinguistic analysis of a maniac as a fiction character (based on Thomas Harris's novel «The Silence of the lambs» and Stephen King's novel «Misery»)

Summary. The article deals with the psycholinguistic characteristic of a maniac as a fiction character considering such parameters as sentence length, coefficient of lexical diversity, coefficient of aggression and embolus coefficient. The research is based on Thomas Harris's novel «The Silence of the lambs» and Stephen King's novel «Misery».

Key words: discourse, psycholinguistic analysis of a text, coefficient of lexical diversity, coefficient of aggression, embolus coefficient.